

ALTERNATÍVNE PRÍSTUPY K PENIAZOM A BANKOVNÍCTVU, SO ZAMERANÍM NA SLOBODNÉ BANKOVNÍCTVO

(zhrnutie)

I. Základné východiská

I.1 Deformácie a mýty v súčasnosti

Pretrvávajúce a prehľbujúce sa deformácie a mýty, ktoré sú v značnej miere akceptované v ekonomickej teórii, hospodárskej praxi a vo verejnosti, napríklad:

- štátom definované symbolické peniaze bez komoditného krytia s vynucovaným a výlučným obehom (*fiat peniaze*)¹ ako zákonné platidlá na určitom území – nemožnosť zmluvnej slobody v oblasti peňazí,
- monopolné vydávanie a centrálnne regulované riadenie nekrytých peňazí centrálnymi bankami (administratívnym monopolom na určitom území) - nemožnosť menovej konkurencie,
- monetárna politika ako súčasť hospodárskej politiky štátu s nástrojmi zasahujúcimi do trhu (regulovaním úrokových sadzieb, stanovaním povinných minimálnych rezerv, funkciou posledného veriteľa,..),
- ďalšie regulácie v bankovníctve s čiastočným (frakčným) rezervným krytím vkladov (štátom garantované vklady,..).

I.2 Rámcové vymedzenie podstaty peňazí

Vzájomne sa prelínajúce sa príčiny vzniku peňazí, t.j. prechodu od priamych výmen k nepriamym, napríklad:

- *absencia vzájomnej zhody potrieb* vymieňaných strán priamych výmen,
- *problém ne/deliteľnosti* vymieňaných statkov v prípade priamych výmen,
- *problematickosť až nemožnosť* iba priamych výmen (nájdania protistrany) pri zvyšovanom počte výmen s rôznymi potrebami a preferenciami – *nesúlads preferencií*

¹ Fiat peniaze [z lat. *fiat* - nechaj to tak]: neprohodnotné peniaze s núteným obehom – národné symbolické peniaze, emitované centrálnym nariadením, ktoré nie sú kryté zlatými rezervami a nemôžu byť zameniteľné zlato, resp. iný menový kov.

(u 6 statkov 15, u 100 už 5000 a u 60.000 výrobkov v súčasnosti až 2 mld. možných výmen)²

- obchodovateľnosť statkov a ich všeobecné akceptovanie ako prostriedku nepriamych výmen - *prirodzené peniaze* (predtým dobrovoľne prijímané)

Peniaze: statok, vzniknutý evolučne a spontánne, ktorý je ľuďmi v spoločnosti všeobecne (univerzálné) akceptovaný a prijímaný ako výmenný prostriedok medzi inými statkami

Podstatu vzniku peňazí vymedzil v ekonomickej teórii napríklad Carl Menger, pričom napríklad uviedol, že „*peniaze vznikli prirodzenou evolúciou na slobodnom trhu v podobe najobchodovateľnejšej komodity. Neboli vytvorené zákonom.*“ (Menger, 1892, s. 255). Definícia peňazí naznačuje ekonomickú nezdôvodniteľnosť ich monopolizovaného vydávania a regulovaného riadenia centrálnymi bankami, či inými centrálnymi inštitúciami a ich nenucovania v podobe zákonných platidiel. Z definície tiež vyplýva nespochybniteľná funkcia peňazí - *výmenná funkcia*, pričom ostatné funkcie (zúčtovacia funkcia a funkcia peňazí ako uchovávateľa hodnoty) sú z nej odvodené.

Hodnota a cena peňazí

- hodnota peňazí - daná kúpnu silou na základe informácii o ich hodnote v minulosti – na začiatku z úžitkovej hodnoty statku a výmenného pomeru k iným statkom (*regresný teorém*, definovaný Ludwigom von Misesom)³, tým
- cena peňazí je kúpna sila peňažnej jednotky, teda výmenná hodnota peňazí (súbor nekonečného množstva výmenných pomerov k možným statkom na trhu), určená dopytom peňazí a ich ponukou (Rothbard, 2001, s. 40-41)

Druhy (formy) peňazí:

- *komoditné peniaze* - pôvodne vzniknuté ako prirodzené – súkno, plátno, dobytok, kožušiny a najmä drahé kovy (osobitne zlato),⁴
- *symbolické peniaze* (v súčasnosti) - papierové peniaze a symbolické mince (na rozdiel od drahých kovov neplnohodnotné – symboly hodnôt statkov) a odvodené (depozitné, elektronické,..) peniaze.

Používanie peňazí výrazne:

- urýchlilo presúvanie statkov medzi ľuďmi, zdynamizovalo obchod a ekon. činnosti, prispelo k špecializácii, tým prispelo k súčasnému blahobytu ľudí vo svete,
- odstránilo problémy nedeliteľnosti a „zhody potrieb“ pri výmenách,
- umožnilo porovnávať trhovú hodnotu statkov – ceny statkov,
- tým umožnilo ekonomickú kalkuláciu a racionálnejšie konanie jednotlivcov.

Rast množstva peňazí

- oslabuje užitočnosť peňažnej jednotky, tým znižuje kúpnu silu peňazí - spôsobuje infláciu a jej negatívne dôsledky v spoločnosti (viac v časti II.).

² Havel – Odehnal (2004), s. 18.

³ Ludwig von Mises rozpracoval regresný teorém v *Theory of Money and Credit* ([1912] 1953).

⁴ Drahé kovy a najmä zlato majú z komoditných (tovarových) peňazí najlepšie vlastnosti na plnenie funkcií peňazí: vzácne (teda zriedkavé a ťažko dostupné), ľahko deliteľné, homogénne (rovnakej kvality), trvácne a pod..

I.3 Podstatné aspekty postupného prechodu od komoditných peňazí k súčasnému stavu⁵

1. vznik, razenie mincí a vznik peňažných jednotiek ako ekvivalentov hmotnostných jednotiek menových kovov – záruka vyššej akceptovateľnosti komoditných peňazí (dôvod: nižšie náklady rozpoznávania hmotnostnej jednotky kovu) - s ich označením, odvodeným od hmotnostných jednotiek menového kovu (unca, gram,..)
2. monopol na razenie mincí – ako výsadné právo panovníkov (napr. od čias rímskeho cisárstva), deklarácia a nástroj moci, zdroj vládnych príjmov a obohacovania panovníkov a vlád zo zľahčovania (kazení) mincí – s názvami menových jednotiek viac odtrhnutých od hmotnosti menových kovov mincí (toliar, marka, frank,..)
3. vznik bankového podnikania (depozitného bankovníctva) v podobe úschovní mincí (od čias Asýrčanov) ako dôsledok motivácie znižovať transakčné náklady spojené s používaním komoditných peňazí, pričom banky vydávali zlaté skladovacie certifikáty, resp. bankovky, ako potvrdenky nárokov na uskladnený drahý kov
4. depozitné-úverové bankovníctvo s čiastočnými rezervami – vzniknuté z depozitného bankovníctva, keď banky začali požičiavať uskladnené rezervy (za úrok) a vydávať komoditou nekryté potvrdenky, s predpokladom garancie zmluvných záväzkov k vlastníckym právam, ale aj so systémovými rizikami zo zvýšenej nelikvidity, „run-ov na banky“, ako aj multiplikácie peňazí a ich rýchlejšieho prenosu do inflácie
5. zákonné platidlo – prostredníctvom zákonov v jednotlivých krajinách ukotvené meny ako jediné a výlučné na danom území na splácanie dlhov a iných peňažných operácií - vytvára podmienky pre umelú konštrukciu zmlúv, tým išlo a ide proti zmluvnej slobode
6. bimetalizmus – menový systém s pevným kurzom medzi hodnotou zlata a striebra - fixovanie ceny na nerovnovážnej (trhovej) úrovni (tým vytlačovanie umelo nadhodnotených peňazí umelo podhodnotené – tzv. Greshamov zákon) a zrušenie voľnej razby striebra (1873)⁶
7. symbolické (papierové) peniaze (9. st. - Čína, 18. st. – Francúzsko,..) – postupne stále menej zameniteľné za menový kov (opakované obdobia dočasných pozastavení zameniteľnosti týchto peňazí za menový kov), stále viac s núteným obehom ako výlučné meny v krajine
8. vznikanie centrálnych bánk ako administratívnych monopolov emisií peňazí (1694 – Bank of England, 1913 – Federal Reserve System, ...)
9. konfiškácia zlata, ukončenie zameniteľnosti peňazí za zlato, opustenie zlatých štandardov (v priebehu viacerých fáz 20. st., definitívne v roku 1971), tým vznik komoditou nekrytých peňazí s núteným obehom (*fiat peniaze*)
10. nadnárodné menové systémy a centralizácia peňazí na nadnárodnej úrovni (ako napríklad experiment „euro a Európska centrálna banka pre štáty eurozóny“)

⁵ Poradie vybraných aspektov prechodu od komoditných peňazí k dnešnému menovému a bankovému systému je uvedené v logickej nadväznosti, nie však striktné časovej nadväznosti (viac napríklad v Rothbard, 2001).

⁶ Viac napríklad v Friedman ([1991] 1997), 3. kap.

II. Súčasný menový a bankový systém a jeho dôsledky

II.1 Podoba súčasného menového a bankového systému

Dvojstupňový systém - centrálné bankovníctvo a bankovníctvo čiastočných rezerv:

- symbolické peniaze, nekryté komoditou (od r. 1971) s núteným obehom a stanovované ako zákonné platidlá,
- peniaze riadené monetárnymi politikami centrálnych bánk (aj zasahovaním do trhu),
- depozitno-úverové banky, kryjúce vklady čiastočnými rezervami a regulované centrálnymi bankami,
- trend prenášania menových kompetencií na nadnárodné úrovne (príklad: eurozóna).

II.2 Systémové dôsledky súčasného menového a bankového systému

Celkovo: dodatočné náklady subjektov a obmedzovanie konkurencie a slobody, napríklad konkrétne:

- rast množstva komoditou nekrytých peňazí a inflácia,
- zvýšené riziká nelikvidity a „runov na banky“, (na ktorých tlmenie sú zavádzané) centrálna regulácie a centrálna garancie (centrálna banka ako veriteľka poslednej inštancie, znižovaním úrokových sadzieb, či štátnymi garanciami vkladov,...), tým
- morálny hazard a systémový zdroj recesných výkyvov a finančných kríz

Rast množstva peňazí a inflácia (t.j. zníženie kúpnej sily peňazí / peňažnej jednotky, resp. zvýšenie cenovej hladiny na určitom území v určitom období)

Príklady hyperinflácie (teda viac ako 1000%-tného zníženie kúpnej sily peňazí):

- Nemecko v rokoch 1921-23 (kumulovaný nárast cien statkov o 5 bil. %, pričom napríklad cena bochníka chleba bola v roku 1923 až 140 mld. mariek,
- Maďarsko v rokoch 1945 – 1946 – najväčšia inflácia v histórii (vyše 4 trilión %-tná inflácia počas dvoch rokov),
- Juhoslávia v r. 1993-94 (o 5 bil %),⁷
- Zimbabwe v súčasnosti.

Zdroj inflácie: zvýšenie množstva peňazí v ekonomike – menovou expanziou centrálnych bánk (ich nákupmi napr. cenných papierov a/alebo poskytovaním úverov) a multiplikáciou peňazí úverovou expanziou komerčných bánk

Hlavné ekonomické dôsledky inflácie:

- prerozdeľuje bohatstvo v prospech prvých držiteľov (najskôr „tvorcov“) nových peňazí v neprospech (na úkor) ďalších a najviac posledných držiteľov, najmä jednotlivcov majúcich zmluvy na peňažné plnenie pred zvyšovaním cien (*inflačná daň*),

⁷ Havel-Odehnal, 2004, s. 166 – 174.

- zvyšuje životné náklady, znižuje blahobyť mnohých ľudí a falošným pocitom „prosperity“ znižuje všeobecnú životnú úroveň,
- prináša falošné signály (ilúziu bohatstva) - vedie k plytvaniu, neprimeranému riskovaniu, zadlžovaniu a poklesu a znehodnocovaniu úspor,
- vedie k neracionálnejším rozhodnutiam a narušuje ekonomickú kalkuláciu,
- znevýhodňuje napríklad veriteľov, zatiaľ čo pomáha dlžníkom (v prípadoch, keď nie sú splátky úverov zmluvne naviazané na infláciu),
- zdroj recesných výkyvov ekonomického cyklu (kvôli falošným informáciám a vynúteným, nie dobrovoľným, úsporám).

III. Alternatívy menového a bankového systému v duchu slobody a laissez faire

„V súlade s tradíciou klasickeho liberalizmu Adama Smitha, ale aj s ohľadom na realitu...Hayek tvrdí, že peniaze nie sú nijakou výnimkou z pravidla a aj v ich prípade je súkromný záujem ďaleko účinnejšou motiváciou pre dosahovanie dobrých výsledkov než benevolencia vládneho monopolu.“ (Arthur Seldon)⁸

Alternatívne prístupy v duchu slobodného bankovníctva (*free banking*) ako protiváha k súčasnému menovému a bankovému systému - postavené na slobodnom rozhodnutí a (mikro)ekonomických princípoch. Podmienky ich vymedzenia definujú Selgin a White ako také, kde napríklad:

„Neexistuje centrálna kontrola množstva peňazí v obehu a štátom dotovaná centrálna banka. (...) Vo všeobecnosti neexistujú žiadne reštrikcie podmienok zmlúv uzatváraných medzi bankami a ich zákazníkmi, okrem požiadavky, že zodpovedajú štandardným zákonným pravidlám, ktorými sú upravené všetky podnikateľské kontrakty“ (Selgin - White, 1994, s. 1718-1719).⁹

Základné alternatívy slobodného bankovníctva:¹⁰

1. Systém menovej konkurencie súkromných emitentov (nekrytých) peňazí
2. Bankovníctvo s čiastočným (frakčným) komoditným krytím
3. Bankovníctvo so 100%-tným komoditným krytím

III.1 Systém menovej konkurencie súkromných emitentov peňazí (Hayekov model)

Autori: Benjamin Klein (napríklad prostredníctvom „The Competitive Supply of Money“, 1974) a najmä Friedrich Hayek svojimi prácami - *Choice in Currency: A Way to Stop Inflation* (1976) a *Denationalisation of Money* (1976), ktorá vyšla v českom preklade *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?* (1999).

⁸ Hayek, 1999, s. 15.

⁹ Thomay, 2004, s. 39.

¹⁰ V rámci týchto seminárov AKE 2008/2009 sa nevenuje bližšia pozornosť alternatívam, ktoré v podstatne menšej miere ako tri popisované zohľadňujú principiálne podmienky *free banking*, napríklad monetarizmus Milтона Friedmana a prístupy ekonomických teoretikov k bezhotovostným platobným systémom, napríklad závery predstaviteľov novej monetárnej ekonómie (Blacka, Famu, Yeagera a ďalších). Pozri Thomay, 2004, s. 42-43.

Vybrané charakteristiky tejto alternatívy:

- Hayek navrhuje menovú konkurenciu bez jednoznačného návrhu definitívnej podoby fungovania slobodného menového systému, ale uvádza, že:
„Konkurenčný trhový proces, tak ako inde, dokáže objaviť a poskytnúť také produkty, aké si spotrebitelia želajú“ (Hayek, 1999, s. 13)
- každý má právo emitovať svoje nekryté symbolické peniaze ako neúročené vkladové certifikáty alebo bankovky (s označením a denomináciou chránené proti neautorizovanému používaniu ako ochranné známky), vymeniteľné za konkurenčné meny
- *„Jedinou zákonnou povinnosťou by bol záväzok vyplatiť tieto certifikáty (bankovky) a termínované vklady podľa voľby ich držiteľa, t.j. vkladateľa“* (Hayek, 1999, s. 53) - a to v rôznej mene (podľa výmenných pomerov)
- systém založený na vzájomne konkurujúcich emitentoch rôznych (navzájom odlišiteľných) súkromných (komoditou nekrytých) peňazí / mien s vlastným vyhláseným menovým štandardom - komoditným košom, ktorého hodnota by sa odvíjala od pevného základu, nie od jeho zmluvnej zameniteľnosti za komoditu
- benchmark: cenový index základných surovín / komoditný kôš každého emitenta (ropa, zlato, hliník, kukurica, mäso,...) – kótované a obchodované v príslušných menách - komoditný ekvivalent (výmenný pomer) – minimum, pod ktoré by hodnota meny nemala klesnúť
- každý emitent by sa (podľa Hayeka) snažil vdďaka konkurencii o udržanie čo najvyššej stability svojich peňazí s ohľadom na definovaný kôš – očakávaná hodnota (odchýlka hodnoty meny od vyhláseného koša)
„Hrozba rýchleho bankrotu súkromnej inštitúcie emitujúcej peniaze pri nesplnení očakávaní...by poskytla omnoho silnejšiu záruku stability než akékoľvek stabilizačné nástroje v rámci vládneho monopolu na emisiu peňazí. Vzájomná konkurencia by vyvinula veľmi efektívny tlak na to, aby súkromné emisné inštitúcie udržiavali cenu svojej vlastnej meny pokiaľ možno konštantnú (voči stanovenému súboru komodít) a to ďaleko lepšie ako ustanovenie sľubu spätného odkúpenia meny za tieto komodity (či zlato). Bola by to omnoho lacnejšie než zhromažďovanie a skladovanie hodnotných komodít.“ (Hayek, 1999, s. 55-56)
- výber meny ľuďmi závisí podľa Hayeka (Hayek, 1999, s. 77 – 88):
 - ochoty ľudí držať menu a dôvery k nej, odlišujú ju od iných mien (podľa akceptovateľnosti a očakávanom vývoji),
 - spôsobu jej použitia (ako účtovnej jednotky, na hotovostné nákupy, na držbu rezerv na budúce platby a ako štandard pre odložené platby),
 - teritoriálnej použiteľnosti - ako je mena akceptovaná a použiteľná v cudzích krajinách a vnútroštátnych regiónoch).
- očakávané dôsledky obdobnej menovej konkurencie, napr.:
 - víťazstvo a udržanie sa iba niekoľkých mien obiehajúcich v rôznych oblastiach (bez ohľadu na štátne hranice, ktoré poskytnú klientom najväčší úžitok a o ktoré bude najväčší záujem ich držať)
 - ukončenie existencie (emisného monopolu) centrálnych bánk a ich monetárnych politík

- obmedzenie vzniku (hyper)inflácií a finančných kríz
- neexistuje historický precedens, ale čím viac sa obchodný svet elektronizuje, tým je to reálnejšie a praktický návrh Friedricha Hayeka môže byť účinnou alternatívou voči súčasnej európskej menovej integrácii, postavenej na princípoch menovej konkurencie a zmluvnej slobody. Hayek navrhuje:

„...zaviazať sa medzinárodnou dohodou odbúrať všetky prekážky, ktoré bránia voľnému používaniu iných mien (vrátane zlatých mincí) v ktoromkoľvek štáte dohody a uvoľniť bankové podnikanie každej inštitúcii na to legálne ustanovenej... Znamenalo by to predovšetkým odstránenie všetkých obmedzení devízových operácií a regulácií pohybov medzi jednotlivými členskými krajinami, ako aj úplnú slobodu zvoliť si pre potreby zmlúv a účtovníctva akúkoľvek menu.“ (Hayek, 1999, s. 25)

- príklady rizík a otvorené otázky tejto alternatívy:
 - riziká inflačných tlakov z potenciálnej nadmernej emisie peňazí (bez zameniteľnosti za komoditu) niektorých emitentov – by napríklad podľa Hayeka dostatočne eliminovala neobmedzovaná konkurencia v menovom a bankovom systéme
 - ne/možnosť vzniku a udržania sa na trhu symbolických nekrytých peňazí
 - neochota ľudí akceptovať rôzne nové menové štandardy, keďže ľudia majú tendenciu viac akceptovať (spoločný) menový štandard v menovej jednotke, ktorá je všeobecne rozšírená a prijímaná

K vyššie uvedenému Friedrich Hayek napríklad uvádza:

„Akékoľvek peniaze, ktoré sú dobrovoľne používané, pretože existuje dôvera, že emitent udrží ich vzácnosť a ktoré budú ľuďmi držané.. budú vo zvýšenej miere potvrdzovať svoju akceptovateľnosť získanou hodnotou.“ (Hayek, 1999, 128)

III. 2 Bankovníctvo s čiastočným (frakčným) komoditným krytím

Hlavní predstavitelia: George Selgin (napríklad prostredníctvom *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Issue*, 1998), Lawrence White (napríklad prácami *Free banking in Britain: Theory, Experience, and Debate, 1800 – 1845* z roku 1995 a *What “Kinds of Monetary Institutions Would a Free Market Deliver?”* z roku 1989) a Pascal Salin (napríklad prostredníctvom *In Defense of Fractional Monetary Reserves*, 2001).

Zhrnutie základných charakteristík alternatívy:

- systém vzájomne si konkurujúcich emitentov bankoviek a depozít (čiastočne) vymeniteľných za najobchodovateľnejšiu komoditu (zlato, striebro,..), ktoré držia čiastočné hotovostné krytie záväzkov a v aktívach majú najmä úročené aktíva (keďže uskutočňujú úverové operácie),
- rezervný pomer (deponovaný menový v pomere k emitovaným bankovkám a depozitom) – určený na úrovni vyrovnania hraničných nákladov ušlého úrokového výnosu a benefitu zníženia rizika nelikvidity banky,¹¹
- možný kontrakt konzistentný s princípom vlastníckych práv, lebo vkladateľ sa podľa Pascala Salina stáva „vlastníkom bankovky, t.j. zmluvnej pohľadávky, ktorá je podľa sľubu

¹¹ Thomay, 2004, s. 8.

banky v ktoromkoľvek čase vymeniteľná..za jednotku zlata. Legitímnym vlastníkom zlata sa stáva banka: došlo k výmene jednej jednotky zlata za jednu jednotku bankoviek.“ (Salin, 2001, s. 4),

- navrhovaný systém môže byť účinný v konkurenčnom prostredí, kde banky rešpektujú a dodržiavajú zmluvné záväzky k vlastníckym právam ich klientom a kde je zúčtovací (clearingový) dom.

Praktické precedensy v minulosti: spontánne vzniknuté menové poriadky bankovníctva čiastočných rezerv viac alebo menej v duchu *free banking-u*:

- cca 60 oblastí (krajín alebo kolónií) povolilo emisie súkromných bankoviek súkromnými bankami (Selgin, White, 1994), napríklad Škótsko (1716 – 1844), Nové Anglicko v USA (1820 – 1860), Kanada (1822 – 1914) a Švajčiarsko (1826 – 1850).¹²

Škótsko (1716 – 1844) – ako najčistejšia podoba slobodného bankovníctva (s čiastočným komoditným krytím) v praxi

- voľný vstup na bankový trh (aj keď tri privilegované banky¹³ – do r. 1810, ktorých bankovky boli určené na úhradu záväzkov štátu a mali právo iba obmedzene ručiť za záväzky – na rozdiel od iných bánk)
- univerzálne právo vydávať bankovky, kryté a zameniteľné drahými kovmi
- nijaká centrálna banka, teda ani nijaká monetárna politika, nijaký verejný veriteľ poslednej inštancie a nijaké povinné poistenie vkladov a ani regulácie kapitálu bánk
- od r. 1810 – rozvinutie bankovej konkurencie – príchod emitujúcich veľkých bánk vo forme akciových spoločností, vznikanie menších, neemitujúcich, bánk,...
- rozvoj finančných inštitúcií a služieb moderného typu (kontokorentný úver a pod.), bankových inovácií
- veľká dôvera verejnosti v bankový systém v Škótsku
- ekonomický rozmach Škótska (podľa historika Camerona z približne polovičnej ekonomickej úrovne na obyvateľa Anglicka v roku 1750 na takmer rovnakú úroveň Anglicka v roku 1845) – dosiahnutý podľa Adama Smitha najmä vďaka slobodnému bankovníctvu¹⁴
- dôležitá úloha zúčtovacieho centra – vzájomné uznávanie a pravidelné vymieňanie bankoviek, pravidelné monitorovanie a znemožňovanie nadmernej emisie peňazí (tým aj inflácie)
- každá nadmerná emisia peňazí bankou (odhaľovaná v podobe vrátených peňazí do zúčtovacieho centra) viedla k zápornej bilančnej pozícii banky, ktorú banka musela vyrovnávať svojimi aktívami (drahými kovmi, zmenkami,...), tým dochádzalo k znižovaniu rezerv v banke - príklad krachu Ayr Bank (1772) a následného poučenia ostatných – zvýšenie dôvery a ešte väčšie zdynamizovanie bankového podnikania¹⁵
- Škótsky bankový zákon v r. 1845 - zákaz novým bankám emitovať bankovky a zavedenie ďalších významných regulácií bankového podnikania.

¹² Thomay, 2004, s. 43.

¹³ Do roku 1810 boli privilegovanými bankami: Bank of Scotland, Royal Bank of Scotland a British Linen Company.

¹⁴ Janeček, 1999, s.40.

¹⁵ Janeček, 1999, s. 47.

III. 3 Depozitné bankovníctvo so 100 %-tným komoditným krytím

Hlavní predstavitelia: Ludwig Mises (napríklad v jeho diele *The Theory of Money and Credit*, 1912), Murray Rothbard (napríklad prostredníctvom „The Case for a 100 Percent Gold Dollar“ z roku 1962), Jürgen Hülsmann a Huerta de Soto.

Zhrnutie základných záverov tejto alternatívy:¹⁶

- jedine tento prístup podľa jeho zástancov neporušuje vlastnícke práva
- vychádzajú z predpokladu, že systém čiastočne krytých peňazí, teda stav, keď bankári vydajú viac potvrdení o peniazoch ako skutočne vo svojich trezoroch majú - porušuje podmienky kontraktu a porušuje vlastnícke práva, teda v slobodnej spoločnosti bez zásahov štátu by bol protiprávny
- banky by mali mať *zákaz* požičať deponovanú hotovosť (vklady), lebo tak majú dvaja vlastnícke právo na ten istý kus menového kovu: a) držiteľ bankovky alebo depozitu, b) dlžník, ktorému banka požičala
- prirodzeným trhovým výberom by na trhu prevládla nakoniec len jedna komodita-peniaze s najvyššou obchodovateľnosťou (zlato, resp. iná komodita)
- otvorené otázky tejto alternatívy:
 - nie sú v z histórie známe časovo významnejšie precedensy fungovania slobodného bankovníctva so 100 %-tným komoditným štandardom
 - realizácia tejto alternatívy by si vyžadovala obmedzenie zmluvnej slobody.

IV. Záver - rámcové zhrnutie smerovania menovej reformy súčasného systému

Dlhodobu cieľovo žiaduci stav menového a bankového systému v duchu princípov slobody, ekonómie a *laissez faire*: slobodná produkcia, neobmedzovaná konkurencia poskytovania a slobodné držanie a používanie akýchkoľvek (autorizovaných) mien, resp. platobných prostriedkov v spoločnosti.

Systémovo zameraná zásadná reforma súčasného menového a bankového systému by sa mala opierať o podstatné východiskové zásady jej dlhodobej úspešnosti a účinnosti, definované napríklad J. G. Hülsmannom tak, že menová reforma:¹⁷

- musí odstrániť predchádzajúce narušenia súkromného vlastníctva v oblasti emisie peňazí, kde je to možné,
- musí zabrániť súčasnému narušovaniu súkromného vlastníctva v tejto oblasti,
- nesmie spôsobovať nové narušenia súkromného vlastníctva a sama ich vyžadovať,
- musí byť uskutočnená bezprostredne, bezpodmienečne a jednostranne.

Systémové predpoklady menovej reformy:

- opätovné zavedenie komoditného (napr. zlatého) krytia súčasných mien ako bariéra inflačných tlakov a ako prípadný nultý krok systémovej menovej reformy¹⁸

¹⁶ Argumenty sústredené napríklad na stránkach <http://www.mises.org>, <http://www.zlatystandard.cz/> a <http://www.libinst.cz/stranka.php?id=79>.

¹⁷ Hülsmann, J.G.: *Liberálna menová reforma* (http://www.libinst.cz/etexts/Guido_menova_reforma.pdf).

¹⁸ Príkladom je obdobný návrh v Českej republika v „Petice za poctivé peníze“ (<http://www.zlatystandard.cz/>).

- slovami Hayeka odstránenie všetkých zákonných prekážok, ktoré po stáročia zabraňovali evólúcii slobodných rozhodnutí a žiadúcich inštitúcií v oblasti peňazí a konkrétne uskutočnenie jeho návrhu:

„...odbúrať všetky prekážky, ktoré bránia voľnému používaniu iných mien (vrátane zlatých mincí) v ktoromkoľvek štáte a uvoľniť bankové podnikanie každej inštitúcii na to legálne ustanovenej... Znamenalo by to predovšetkým odstránenie všetkých obmedzení devízových operácií a regulácií pohybov medzi krajinami, ako aj úplnú slobodu zvoliť si pre potreby zmlúv a účtovníctva akúkoľvek menu.“ (Hayek, 1999, s. 25)

To konkrétne znamená predovšetkým:

- odstránenie emisného monopolu, núteného obehu meny, zákonov o zákonných platidlách (namiesto toho dať inštitútu „dohodnutého plnenia“) - menová konkurencia
- vytvoriť praktické predpoklady pre nielen menovú konkurenciu, ale aj uzatváranie obchodov a zmlúv, či vedenia účtovníctva v akýchkoľvek menách, resp. iných platobných prostriedkoch (zmluvná sloboda),
 - vrátane možností kohokoľvek emitovať a vlastniť (autorizovanú) menu, možností ťažiť, vlastniť drahé kovy a spracovávať ich na mince a pod..

Praktické predpoklady menovej reformy, napríklad:¹⁹

- vytvorenie podmienok pre úplnú slobodu peňazí a bankovníctva pri jasných zákonných kritériách a pravidlách (licencií, konkurzov a pod.) na založenie a podnikanie bánk, vydávanie akýchkoľvek mien,...
- zrušenie obmedzení medzinárodného platobného styku (devízových operácií a pod.) a regulácií finančného sektora
- konvertibilné kontrakty medzi bankou a vkladateľom, v ktorých bude banka podľa presne stanovených kritérií garantovať klientovi vrátenie neznehodnoteného aktíva,
- súkromné zúčtovacie centrum, vzniknuté spontánne dohodou bánk, zabezpečujúce funkcie vzájomnej vymeniteľnosti bankoviek mien, vzájomného vyrovnávania pohľadávok a záväzkov, vracania „nadbytočne“ vydávaných peňazí výmenou za rezervné aktíva banky, tým eliminovania potenciálnych inflačných tlakov
- ústavné a iné legislatívne zmeny, osobitne zákonné a iné predpoklady na prekonanie praktických prekážok (napríklad spojených s cenovkami, pokladňami, zmenárňami,...)²⁰
- vytváranie dôvery verejnosti k slobodnému bankovníctvu, slobodnému trhu peňazí a menovej konkurencii, vytláčajúcej dôveru obyvateľov v súčasný systém.

V tomto kontexte má osobitný význam Hayekom navrhované „*hnutie za slobodné peniaze*“ ako obdoba úspešného hnutia za slobodu obchodu z 19. storočia. Friedrich Hayek v závere knihy *Denationalisation of Money* zanechal nasledovný odkaz:

„Najnaliehavejšou potrebou dneška nie je konštrukcia nového systému, ale okamžité odstránenie zákonných prekážok, ktoré 2000 rokov blokujú cestu spontánnej evólúcie, ktorá nám môže priniesť užitočné a zatiaľ nie úplne predvídateľné výsledky.“ (Hayek, 1999, s.156)

¹⁹ Viac napríklad v Janeček (1999).

²⁰ Viac napríklad v Millar, B.: *Praktické otázky zavedení systému free banking* (<http://www.libinst.cz/stranka.php?id=102>)

Literatúra

- FRIEDMAN, M. ([1992] 1997): *Za vším hledej peníze*. Liberální institut. Praha [dostupné na: http://www.libinst.cz/etexts/friedman_penize.pdf].
- HAVEL, J. - ODEHNAL, A. (2004): *Peníze do kapsy*. Albatros. Praha.
- HAYEK, F. A.: ([1976] 2007): *Choice in Currency: A Way to Stop Inflation*. Institute of Economic Affairs. Web edition, 2007 [dostupné na: <http://www.iea.org.uk/files/upld-book409pdf?.pdf>]
- HAYEK, F. A. ([1976] 1999): *Soukromné peníze: Potřebujeme centrální banku?* Liberální institut a Centrum liberálních studií. Praha [dostupné na: http://www.libinst.cz/etexts/hayek_penize.pdf]
- HÜLSMANN, J.G.: *Liberálna menová reforma - koncept* [dostupné na http://www.libinst.cz/etexts/Guido_menova_reforma.pdf].
- JANEČEK, T. (1999): *Teorie svobodného bankovníctví a možnosti její aplikace v současném světě*. Praha [dostupné na <http://www.libinst.cz/etexts/tjanecek.pdf>].
- KLEIN, B. (1974): „The Competitive Supply of Money”. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 6, No. 4, pp. 423-453
- MENGER, C. (1892): „On the Origins of Money“. *Economic Journal*, volume 2, pp. 239-255 [dostupné na: <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3113/menger/money.txt>]
- MILLAR, B.: *Praktické otázky zavedení systému free banking* [dostupné na <http://www.libinst.cz/stranka.php?id=102>]
- MISES, L. ([1912] 1953): *The Theory of Money and Credit*. Tale University Press [dostupné na: <http://www.mises.org/books/tmc.pdf>].
- ROTHBARD, M. (2001): *Peníze v rukou státu*. Liberální institut. Praha [dostupné na: http://www.libinst.cz/etexts/rothbard_penize.pdf].
- ROTHBARD, M. ([1962] 2005): „The Case for a 100 Percent Gold Dollar”. In: YEAGER, L. (ed.): *In Search of a Monetary Constitution*. Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 94-136. Reprinted in the Libertarian Review Press, 1974, and Auburn, Ala: Mises Institute, 1991, 2005 [dostupné na: <http://mises.org/rothbard/100percent.pdf>]
- SALIN, P. (2001): *In Defense of Fractional Monetary Reserves*,. prednáška na 7th Austrian Scholars Conference, Auburn, Ala.: Mises Institute, 30.-31. marec 2001 [dostupné na: <http://www.mises.org/journals/scholar/salin.pdf>]
- SELGIN, G. A. - WHITE, L. H. (1994): "How Would the Invisible Hand Handle Money?," *Journal of Economic Literature*, American Economic Association, vol. 32(4), pages: 1718-1749.
- THOMAY, M. (2004): *Vznik a vývoj regulácie bánk a alternatíva slobodného bankovníctva*. Bratislava [dostupné na: http://www.libinst.cz/etexts/thomay_bankovnictvi.pdf].
- WHITE, L. H. (1995): *Free banking in Britain: Theory, Experience, and Debate, 1800 - 1845*, 2. vyd., London: Institute of Economic Affairs [1984]
- WHITE, L. H. (1989): “What Kinds of Monetary Institutions Would a Free Market Deliver?”. *Cato Journal*, Vol. 9, No. 2, pages: 376-391 [dostupné na: <http://www.cato.org/pubs/journal/cj9n2/cj9n2-7.pdf>]

Internetové stránky, napríklad:

<http://www.ake.institute.sk/>

<http://www.cato.org/>

<http://www.iea.org>

<http://libinst.cz/novinky.php> (osobitne <http://www.libinst.cz/stranka.php?id=79>)

<http://mises.org/>

<http://www.zlatystandard.cz/>